

**РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
НАРОДЕН ПРАВОБРАНИТЕЛ**

**ИНФОРМАЦИЈА
за спроведените посети и едукација на децата во основните
и средните училишта**

Скопје, декември 2013 година

I. Вовед

Со Законот за народниот правобранител („Службен весник на РМ“ бр.60/03 и 114/09), е определено дека Народниот правобранител води посебна грижа за заштита на правата на децата, преку посебно одделение формирано за таа цел.

Покрај предметното постапување Народниот правобранител со цел непречено остварување на правата на децата и нивно запознавање со правата, согласно Конвенцијата за правата на детето и правната легислатива која го уредува ова прашање, како и едукација на децата за начините и механизмите за заштита на нивните права, во Годишната програма за работа предвиде посета на основните и средните училишта како воспитно образовни установи во република Македонија.

Во функција на спроведување на оваа надлежност, Народниот правобранител согласно Програмата за работа посети повеќе основни и средни училишта во Скопје, Тетово, Битола, Куманово, Кичево, Струмица, Штип и околните населени места.

II. Состојба од извршените посети

Народниот правобранител преку Одделението за заштита на правата на децата и лица со посебни потреби во соработка со Подрачните канцеларии на Народниот правобранител во Битола, Куманово, Кичево, Струмица, Тетово и Штип во периодот октомври-декември 2013 година посетиле 67 училишта, од кои 39 основни и 28 средни училишта и разговараше со над 2400 ученици од различна етничка припадност (Македонци, Албанци, Турци, Роми) кои покажале

интерес за учество на едукативно-информативните средби со претставниците на Народниот правобранител.¹

Запознавањето на децата со Конвенцијата за правата на детето, надлежностите на Народниот правобранител и функционирањето на Одделението за заштита на правата на децата и лица со посебни потреби беше спроведено непосредно и со користење на презентација, а разговорите со учениците беа спроведени без присуство на наставниот кадар. Целта беше учениците слободно и отворено да ги искажат нивните знаења и размислувања по однос на правата на детето, согледувањата за степенот на почитување на правата на детето во семејството, училиштето и другите установи, кои на било каков начин одлучуваат за децата, нивните права и нивниот најдобар интерес.

III. Конвенција за правата на детето

Во 1989 година, триесет години по усвојување на Декларацијата за правата на детето во ООН, усвоена е Конвенцијата за правата на детето која Република Македонија ја ратификува во 1993 година.

Конвенцијата ја дава рамката за обезбедување минимални стандарди потребни за постигнување добросостојба на децата, кои државата е обврзана да ги почитува, односно да овозможи неопходни услови за остварување на дефинираните права на детето во оваа Конвенција.

Принципите врз кои што е изградена Конвенцијата за правата на детето претставуваат основа за целокупната структура на

¹ На крајот од Информацијата дадени се имињата на основните и средните училишта посетени од Народниот правобранител.

конвенцијата, но воедно се насока и рамка за имплементирање на нејзините одредби на национално ниво. Опстанокот и правилниот развој на детето претпоставува создавање услови за почитување и практикување на принципите за најдобар интерес на детето, недискриминација и учество на децата, а со тоа и почитување на децата како субјекти, односно како носители на права.

Правата кои се содржани во Конвенцијата за правата на детето се тесно поврзани и се неопходни за целосен и хармоничен развој на детето и неговата личност, а познавањето на овие права значи дека детето може да препознае кога некое право се почитува, а кога не.

IV. Народниот правобранител со учениците

Разговорите со учениците за Конвенцијата за правата на детето, улогата, надлежностите и начинот на обраќање до институцијата Народен правобранител имаше за цел стимулирање на учениците активно да учествуваат со свое размислување за секое право од Конвенцијата, да го кажат своето мислење и да се изјаснат како тоа се практикува во семејството, училиштето или средината во која живеат.

Посебен акцент беше ставен на правата на децата како ученици во основно и средно образование и општите познавања за механизмите за заштита на правата на децата.

Учениците од основните училишта слушнале за Конвенцијата за правото на детето, но нивните знаења за правата и механизмите за заштита на детските права се лимитирани, односно не распознаваат што е право, а што обврска на детето. Во предметите во кои учат за човековите слободи и права недоволно е разработено прашањето за правата на детето, а материјалот за Народниот правобранител е

апстрактен, поради што децата тешко може да добијат јасна претстава за улогата на Народниот правобранител како орган за заштита на правата на граѓаните, односно правата на децата.

За разлика од учениците во основното образование познавањата на учениците од средното образование за правата се поголеми, но се работи за општи познавања. И за овие ученици важи констатацијата дека имаат познавања на Конвенцијата за правата на детето, но не се недоволни и многу мал дел од нив ја виделе Конвенцијата или пак го прочитале овој документ.

Особено познавање за Конвенцијата за правата на детето и Народниот правобранител покажаа учениците од училиштата во кои функционира детски правобранител. Според кажувањата на децата тие се чувствуваат послободни да му се обратат за совет или помош, најчесто за прашања поврзани со училиштето и односот со наставниците.

Во разговорите со учениците најчесто како право беше споменато правото на образование, правото да го кажат своето мислење, право на дружење и правото да живеат со родителите, Како обврски беа споменати да ги слушаат родителите, да одат на училиште, да бидат дисциплинирани и да ги почитуваат наставниците.

Учениците припадници на албанска, ромска и турска етничка заедница најчесто го споменуваа правото на образование на мајчин јазик, а како обврска редовно да следат настава.

Во однос на нивните права како ученици се изјаснија дека многу малку се практикува правото да учествуваат во донесување на одлуки иако знаат дека имаат право да го кажат своето мислење.

Во разговорот за секое право учениците беа поттикнувани да го изнесат сопственото мислење и да ги потенцираат своите одговорности што ги имаат при оставрувањето на правата.

Во таа насока особено во скопските училишта децата пројавиле интерес да разговараат за екстерното тестирање, најавите за задолжително полагање на математика како предмет, при што истакнаа незадоволство од тоа што никој не ги прашува нив при донесувањето на вакви одлуки, иако тие ги чувствуваат последиците од новините во образовниот процес, што пак се одразува на нивниот просек, односно успех на крајот на годината.

Исто така, учениците од средните училишта разговараа за содржината на учебниците од кои учат, несоодветниот стил на кој се напишани и сметаат дека истите треба да се сменат, затоа што се напишани како за студенти на факултет, а не за ученици во средно образование.

Во разговорот со учениците за ранливите категории на деца и негативните појави во општеството како на пример, децата на улица, децата кои не се евидентирани во матичната евиденција на родените, лицата со посебни потреби, или пак разговорите за употребата на дрогата и алкохолот од страна на децата, трговијата со деца како негативна појава во општеството или за потребата од зачувување на животната средина, се констатира дека децата имаат парвилни ставови и мислења по ова прашање, но недостасува поголемо запознавање со овие теми.

Разочарува констатацијата на децата дека иако го знаат ова право многу малку се посветува внимание на тоа што ќе го кажат.

Најчесто за определено незадоволство учениците се обраќаат кај класниот раководител, педагогот и директорот, а многу малку кај претседателот на класот. Учениците наведуваат дека претседателот на класот им помага кога треба да се одложи тест или ако треба да го извини класот затоа што не е подготвен за часот.

Недоволното познавање на нивните права придонесува децата да не знаат дека некое право им е повредено или не се сигурни дали се работи за повреда. Во овој контекст учениците изјавуваат дека дури и да пријават нешто против некој наставник не се преземаат мерки, односно може да имаат само дополнителни проблеми. Во неколку училишта (основни и средни) учениците го оправдуваат физичкото насилство или навредливото однесување на некои наставници, а на прашањето дали се информирани нивните родители за таквото однесување добиен е потврден одговор и образложение дека и родителите го оправдуваат таквото однесување на наставниците, како начин на подобрување на односот на детето кон учењето и дисциплината.

Во разговорите со децата за содржината на литература во нивните училишни библиотеки се известува дека немаат литература за правата на детето или за човековите права, а Конвенцијата за правата на детето најчесто ја имаат педагозите и психолозите, односно стручната служба на училиштето.

Во училиштата со мешан етнички состав посебно беше разговарано за правото на заштита од дискриминација, односно што е дискриминација, формите на дискриминација и како да побараат заштита во случај на дискриминација. Исто така се разговараше за заштита на правата на помалите етнички заедници и негувањето на

соживотот и толеранцијата и практикување на разговор за надминување на недоразбирањата наместо насилството и физичките пресметки помеѓу врсниците во рамките на едно или помеѓу училиштата.

На учениците им беа поделени флаери и брошури за правата на детето подготвени од Народниот правобранител, како и општи флаер за запознавање со Народниот правобранител и начинот на кој може да побараат заштита на правата.

V. Наместо заклучок

Според Конвенцијата за правата на детето, детето е човечко суштество кое нема навршено осумнаесет години живот,ако врз основа на закон што се однесува на детето не е определено дека полнолетност се добива порано.

Зависно од возраста, децата можат да бидат помалку способни да се заштитат од повредите на нивните права, или да бидат во понеповолна положба за да ја побараат заштитата што им стои на располагање. Оттука е неопходно децата од најрана возраст да се запознаат со нивните права, да се оспособат да препознаваат кога некое право им се повредува и да се едуцираат каде може да се обратат за заштита на правата.

Тргувајќи од сознанието дека децата се уште недоволно ги знаат своите права, а уште помалку знаат кои се механизмите кои ги штитат децата и нивните права потребно е во училиштата да се организира сеопфатна едукација за содржината на Конвенцијата за правата на детето и за механизмите за заштита на правата на децата, особено за функционирањето на Народниот правобранител.

За подобрување на состојбата во однос на перцепциите на децата по однос на ова прашање во многу може да придонесат активности во училиштата за вклучување на децата и нивно практично запознавање со правата, како и едукацијата на наставниот кадар за правилно презентирање на правата на децата.

Со оглед на тоа дека во училиштата се користат компјутери поставувањето на Конвенцијата за правата на детето на веб страната на училиштето ќе придонесе во секое време да биде достапна за учениците, да ја прочитаат, а со тоа да станат свесни за постоењето на правата на децата и документот кој ја содржи рамката на правата сублимирани на едно место.

Воедно ако во мултиетничките училиштата се предвидат активности во кои заедно ќе учествуваат ученици од различни етнички заедници децата ќе се едуцираат да ги прифатат разликите, да ги почитуваат правата на другите, а со тоа ќе се даде придонес во надминување на евентуалните конфликти или несогласувања со користење на дијалог и комуникација меѓу самите деца, односно учениците и наставниот кадар.

По однос на литературата за правата на децата потребно е поголема опременост на училишните библиотеки и поттикнување на децата да читаат книги и друга литеартура во врска со човековите права, односно правата на децата.

Позитивности може да се очекуваат и од посетите на училиштата на институцијата Народен правобранител на Република Македонија, односно на Подрачните канцеларии, заради непосреден контакт на децата со Народниот правобранител. На овој начин децата се поттикнуваат во иднина лично да го посетат овој орган кој се грижи за

нивните права, а ќе се зголеми довербата и сигурноста за нивно самоиницијативно обраќање до оваа институција, но и до другите органи кои се грижат за нивните права и најдобриот интерес. Воедно, ќе се поттикнат наставниците, односно класните раководители да разговараат со децата на теми поврзани со правата на децата, да осмислуваат наставни или воннаставни активности поврзани со правата или органите за заштита на правата на децата.

ПРИЛОГ 1: Остварени посете на училишта по градови

СКОПЈЕ

Во Скопје беа посетени седум училишта од кои 3 (три) основни училишта и 4 (четири) средни училишта и тоа: ОУ „11 Октомври“, ОУ „Димитар Поп Георгиев -Беровски“, ОУ „Димо Хаџи-Димов“, Средното градежно гимназиско училиште „Здравко Цветковски“ - Скопје“, СУГС Гимназија „Јосип Броз Тито“, и СУГС „Марија Кири Склодовска“.

Институцијата Народен правобранител беше посетена од група ученици од петто до осмо одделение од „ОУ Мирче Ацев“ во Скопје.

ТЕТОВО

Во Тетово беа посетени шест училишта, 3 (три) основни училишта и 3 (три) средни училишта, а ученици од осмо одделение од ОУ „Братство-Миѓени“ од Тетово заедно со наставниците ја посетиле канцеларијата на Народниот правобранител во Тетово. Посетени се: ОУ „Шемшово“ во с.Жилче, ОУ „Шемшово“ во с.Шемшово, ОУ „Александар Здравковски“ во с.Јегуновце, подрачното училиште од ССОУ „Моша Пијаде“ во с.Прељубиште - ФРИДЈОФ НАНСЕН (проект

на “Нансен дијалог центар” од Скопје за интегрирано образование на нансен модел), Средното стручно општинско училиште „Моша Пијаде“ и Државното музичко училиште „Тодор Скаловски - Тетоец“ во Тетово.

СТРУМИЦА

Подрачната канцеларија во Струмица посети 15 училишта, 10 (десет) основни училишта во Струмица, село Босилево, село Куклиш, село Василево, Гевгелија и Берово и 5 (пет) средни училишта. При посетата на училиштат беа опфатени ученици од седмо и осмо одделение деветолетка, осмо одделение осмолетка и ученици од прва до четврта година во средните училишта. Посетени се: ОУ „Даме Груев“ во с.Куклиш, ОУ „Видое Подгорец“, ОУ „Сандо Масев“, ОУ „Маршал Тито“, ОУ „Никола Вапцаров“ во Струмица, ОУ „Гоце Делчев“ во с.Босилово, ОУ „Гоце Делчев“ во с.Василево, ОУ „Мануш Турновски“ во с.Ново Село, ОУ „Дедо Иљо Малешевски“, во Берово, и ОУ „Владо Кантарџиев“, во Гевгелија,. Исто така посетени се СОУ „Јане Сандански“ во Струмица, ТТУЦ „Никола Карев“-Струмица, СЗУ „Димитар Влахов“, СОУ „Јосиф Јосифовски“ во Гевгелија и ЦСУ „Ацо Русински“, во Берово.

КУМАНОВО

Од страна на Подрачната канцеларија на Народниот правобранител во Куманово беа посетени 13 училишта од кои 8 (осум) основни училишта на територијата на општините Куманово, Крива Паланка, Кратово и Липково и 5 (пет) средни училишта. Посетени се: ООУ „Браќа Миладиновци, ООУ „Кочо Рацин“, ООУ „Магдалена Антова“, с.Карпош-Куманово, ООУ „Наим Фрашери“,

Куманово, ООУ „Илинден„-Крива Паланка, ООУ „Кочо Рацин„-Кратово, ООУ „Дитуриа„, с.Липково-Липково и ООУ„Култура„, с.Матејче-Липково. Средното општинско училиште-Гимназија „Гоце Делчев„-Куманово, Средно општинско економско училиште „Перо Наков„, поточно паралелката на албански наставен јазик во Куманово, СОУ „Ѓорче Петров„-Крива Паланка, СОУ„Митко Пенџуклиски„, Куманово и СОУ „Исмет Јашари„-Липково.

КИЧЕВО

Во Кичево од страна на Подрачната канцеларија на Народниот правобранител посетени се 5 (пет) училишта од кои 3 (три) основни и 2 (две) средни училишта, во кои наставата се одвива на македонски, албански и турски наставен јазик: Посетени се Основното училишта “Реџо Рушит Зајази“ с. Зајас, ОУ “Санде Штерјоски“ во Кичево, ОУ “Ќемал Ататурк“ во с. Пласница, Општина Пласница, ОСУ Гимназија “Мирко Милески“и ОСУ Гимназијата “Дрита“ во Кичево.

БИТОЛА

Од подрачната канцеларија во Битола беа посетени 10 (десет) училишта и тоа 6 (шест) основни училишта и 4 (четири) средни на територијата на општините Битола, Демир Хисар и Новаци. Учениците беа од седмо и осмо одделение во основно образование и трета и четврта година во средното образование. Посетени се: ОУ„К.П.Мисирков“- Бистрица, ООУ„ Гоце Делчев“- Демир Хисар, ОУ„Славко Лумбарковски“- Новаци, ОУ„ Св.Кирил и Методиј“-Битола, ОУ„Св. Климент Охридски“ и ОУ„ Елпида Караманди“-Битола. Од средните училишта, Народниот правобранител ги посети учениците од

Гимназијата „Јосип Броз Тито“-Битола, СОУ „Таки Даскало“, СОЕУ „Јане Сандански“ и СОУ „Крсте Петков Мисирков“ во Демир Хисар.

ШТИП

Подрачната канцеларија на Народниот правобранител во Штип изврши посета на 11 училишта, 6 (шест) основни и 5 (пет) средни, на територија на општина Штип и Карбинци. Посетени се во група од по 30-40 ученици од седмо и осмо одделение-деветолетка и осмо одделение-осмолетка, а од средните училишта беа опфатени ученици од прва, втора и трета година. Посетени се: ООУ „Славејко Арсов“ населба Баби општина Штип, ООУ „Ванчо Прке“, ООУ „Тошо Арсов“, ООУ „Димитар Влахов“ , ООУ „Гоце Делчев“-Штип и ООУ „Страшо Пинџур“ во с.Карбинци, општина Карбинци, Средното општинско училиште „Славчо Стојменски“, СОУ „Коле Нехтенин“, СОУ „Димитар Мирасчиев“, СОУ „Јане Сандански“ и СОУ „Сергеј Михајлов“, сите во Штип.